

Островерхов В. М.

кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної
роботи,

Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ КОНТРОЛЮ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЧНИХ ІНДИКАТОРІВ РИЗИКІВ

В умовах воєнного стану та обмеженості бюджетних ресурсів питання ефективності використання публічних коштів набуває критичного значення для національної безпеки України. Державний фінансовий контроль, як ключовий елемент управління публічними фінансами, потребує трансформації від ретроспективних перевірок до проактивного моніторингу в режимі реального часу. Сучасна парадигма контролю базується на цифровізації процесів та мінімізації людського фактору на етапі виявлення порушень, що стає можливим завдяки впровадженню та удосконаленню автоматичних індикаторів ризиків (AIR).

Трансформація сфери публічних закупівель в Україні характеризується поглибленням цифровізації, що підтверджується дослідженнями М. Кравченка та І. Гольцової. Науковці наголошують, що подальший розвиток електронної системи закупівель має спрямовуватися не лише на забезпечення прозорості, але й на створення інтелектуальних інструментів аналізу великих масивів даних [1, с. 68]. Саме автоматичні індикатори ризиків виступають тим інструментом, який дозволяє органам державного фінансового контролю (зокрема Державній аудиторській службі) здійснювати моніторинг тисяч процедур одночасно, виокремлюючи ті, що мають ознаки порушень законодавства.

Правове підґрунтя для використання ризик-орієнтованого підходу закладено Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового нагляду в Україні» [4] та Законом України «Про публічні закупівлі» [5]. Проте методологічне наповнення цього процесу зазнало суттєвих змін у 2024 році. Важливим кроком стало прийняття Наказу Міністерства фінансів України від 27.09.2024 № 476 «Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування» [2]. Цей нормативний акт актуалізував перелік індикаторів, адаптувавши їх до нових схем зловживань та технічних можливостей системи Prozorro.

Методика застосування АІР базується на алгоритмічному аналізі даних, що містяться в електронній системі закупівель. Система автоматично перевіряє відповідність параметрів закупівлі заданим критеріям (тригерам). Спрацювання індикатора не є прямим доказом порушення, проте слугує сигналом для аудитора про необхідність детального аналізу тендерної документації або дій замовника.

Втім, аналіз практики застосування АІР свідчить про наявність низки проблем, які знижують ефективність контролю. По-перше, існує проблема «хибнопозитивних» спрацювань, коли індикатор реагує на формальні невідповідності, які не несуть корупційних ризиків. По-друге, статичність алгоритмів дозволяє недоброчесним замовникам підлаштовувати умови тендерів таким чином, щоб оминати автоматичні фільтри.

Т. Череватий у своєму дослідженні справедливо зауважує, що ефективність публічних та оборонних закупівель вимагає постійної оптимізації шляхів контролю [6, с. 153]. Враховуючи особливості здійснення закупівель в умовах воєнного стану, визначені Постановою Кабінету Міністрів України № 1178 [3], методика контролю має бути гнучкою та враховувати специфіку «швидких» закупівель.

Для удосконалення методики контролю через застосування АІР пропонується реалізувати наступні кроки:

**XIV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
5 грудня 2025 року, м. Тернопіль**

1. Впровадження динамічної ваги індикаторів. Наразі більшість індикаторів мають рівнозначний вплив на прийняття рішення про початок моніторингу. Доцільно запровадити систему бального оцінювання (scoring), де кожному індикатору присвоюється певна вага залежно від потенційних фінансових втрат. Наприклад, індикатор «дискваліфікація всіх учасників, крім переможця» повинен мати вищий пріоритет, ніж індикатор щодо технічних помилок в оголошенні. Це дозволить аудиторам фокусуватися на закупівлях із найвищим рівнем ризику («червона зона»).

2. Інтеграція з зовнішніми реєстрами та базами даних. Діюча система AIP переважно аналізує внутрішні дані Prozorro. Проте для якісного виявлення ризиків, пов'язаних із бенефіціарами, податковим боргом або зв'язками між учасниками, необхідна глибша інтеграція (крос-чекінг) з реєстрами Державної податкової служби, Єдиним державним реєстром судових рішень та базами даних YouControl або Opendatabot. Це дозволить автоматично виявляти змови та конфлікт інтересів на етапі подання пропозицій.

3. Розробка специфічних індикаторів для процедур воєнного часу. Постанова № 1178 дозволяє широке застосування прямих договорів та спрощених процедур [3]. Необхідно розробити алгоритми, які б аналізували обґрунтованість дроблення предмету закупівлі для уникнення відкритих торгів, а також порівнювали ціни в прямих договорах із середньоринковими показниками (бенчмаркінг цін).

4. Застосування елементів штучного інтелекту (Machine Learning). Перехід від жорстких алгоритмів «якщо – то» до моделей машинного навчання дозволить виявляти аномалії, які не описуються стандартними правилами. Наприклад, нейромережа може аналізувати текстову частину тендерної документації на предмет дискримінаційних вимог, сформульованих у нетиповий спосіб, що складно зробити за допомогою пошуку за ключовими словами.

5. Механізм зворотного зв'язку. Методика повинна передбачати постійне оновлення алгоритмів на основі результатів проведених моніторингів. Якщо

певний індикатор систематично дає хибні сигнали (за результатами перевірки аудитором порушення не підтверджується), його алгоритм має бути автоматично скоригований або його вага знижена.

Отже, удосконалення методики контролю державних закупівель через розвиток системи автоматичних індикаторів ризиків є безальтернативним шляхом підвищення ефективності роботи органів фінансового контролю. Реалізація запропонованих заходів дозволить не лише збільшити відсоток виявлених порушень, але й, що важливіше, попередити незаконне витрачання бюджетних коштів на етапі проведення процедури. Це сприятиме зміцненню фінансової дисципліни замовників та підвищенню довіри міжнародних партнерів до української системи публічних фінансів.

Список використаних джерел

1. Кравченко М. О., Гольцова І. Б. Перспективи подальшого розвитку цифровізації публічних закупівель в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2024. № 27. С. 67–71. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.27.2023.297222>
2. Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування: Наказ М-ва фінансів України від 27.09.2024 № 476: станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1474-24#Text>.
3. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178 : станом на 5 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-п#Text>.

XIV Міжнародна науково-практична дистанційна конференція
«Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»
5 грудня 2025 року, м. Тернопіль

4. Про основні засади здійснення державного фінансового нагляду в Україні: Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.
5. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
6. Череватий Т. В. Ефективність публічних та оборонних закупівель в Україні: реалії та шляхи оптимізації. *Modern Economics*. 2024. № 43(2024). С. 151–158. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V43\(2024\)](https://doi.org/10.31521/modecon.V43(2024)).